

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: « **Особливості проведення корекційної роботи з подолання системних порушень мовлення в умовах реабілітаційного центру**»

Виконала: студентка 2 курсу, групи
Kor L1-M19z
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія.

Бойчук Христина Степанівна

Керівник:
Ткач О.М., кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Кам'янець-Подільський – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП		
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ПРОЯВІВ СИСТЕМНИХ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ		
1.1.	Трактування поняття системні порушення мовлення	
1.2.	Висвітлення проблеми системних порушень мовлення в медико-психолого-педагогічних дослідженнях	
1.3.	Організація логопедичної роботи з дітьми з системними порушеннями мовлення в умовах реабілітаційного центру	
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СФОРМОВАНOSTІ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ У ДІТЕЙ З СИСТЕМНИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ		
2.1.	Принципи, мета, завдання та організація констатуючого експерименту	
2.2.	Методика вивчення вербальних та невербальних функцій у дітей з системними порушеннями мовлення	
2.3.	Аналіз результатів констатуючого експерименту	
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ		
3.1.	Принципи, напрямки та методи корекції системного недорозвитку мовлення	
3.2.	Завдання та напрямки педагогічної допомоги дітям з системними порушеннями в умовах реабілітаційного центру	
3.3.	Аналіз результатів формувального експерименту	
ВИСНОВКИ		
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		
ДОДАТКИ		

ВСТУП

Актуальність теми. Лексика має величезне загальноосвітнє і практичне значення. Проблема вивчення особливостей засвоєння лексики дітьми з системними порушеннями мовлення є дуже важливою, оскільки несформованість лексичної системи є одним з центральних компонентів в структурі загального недорозвинення мовлення (ЗНМ) (В.К. Воробйова, Б.М. Гріншпун, А.Ю. Захаров, Р.Є. Левіна, В. До. Орфінская, О.В. Правдіна, Т.В. Туманова, Т.Б. Филичева, М.Є. Хватцев, Г.В. Чіркїна, С.Н. Шаховська, А. В. Ястребова та ін.).

Незважаючи на численні дослідження в зазначеній області аналіз спеціальної літератури показав гостру необхідність подальшої розробки проблеми оволодіння дітьми з порушеннями мовлення навчально-термінологічної лексики. Під навчально-термінологічною лексикою розуміється сукупність слів і словосполучень для позначення понять досліджуваних і використовуваних в рамках навчальної та виховної діяльності.

У більшості літературних джерел вказуються труднощі, які діти відчувають при оперуванні навчально-термінологічною лексикою: діти погано запам'ятовують терміни, неадекватно їх використовують і ін. (А. Зикеев [73], Л.А. Івшина [75], О.М . Мітрохіна [111], Н.А. Никашина [116], Л.Ф. Спірова [153], Л.А. Тиша [161], Т.В: Туманова [163], А.В. Ястребова [202]). Ці недосконалості не дозволяють повноцінно і якісно засвоїти знанняв цілому (О.Е. Громова, Р.Є. Левіна, Л.Ф. Спірова, Л.А. Тиша, Т.В. Туманова і ін.).

Таким чином, вивчення загальної і спеціальної літератури дозволяє сформулювати ряд протиріч між:

- реальними освітніми потребами дітей з системними порушеннями мовлення в засвоєнні навчально-термінологічної лексики і конкретними практичними можливостями задоволення цих потреб в процесі навчання;

- існуючими відомими труднощами в оволодінні лексикою дітьми з системними порушеннями мовлення і відсутністю детальної науково-обґрунтованої інформації про особливості становлення у них особливого різновиду лексики – навчально-термінологічного словника;

- досить високими вимогами навчальних програм до оволодіння новими навичками і низьким рівнем засвоєння навчально-термінологічної лексики учнями із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ);

- наявним практичним досвідом формування означеного різновиду лексики (навчально-термінологічної лексики) в процесі логопедичних занять і недостатністю його науково-методичного оформлення та реалізації.

Необхідність подолання цих протиріч визначила актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: визначити особливості засвоєння навчально-термінологічної лексики, які дозволять розробити і впровадити модель оптимізації процесу формування навчально-термінологічної лексики молодших школярів із ЗНМ (І рівень) на логопедичних заняттях.

Об'єкт дослідження: стан сформованості навчально-термінологічної лексики молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення:

Предмет дослідження: спеціально організовані педагогічні умови, що оптимізують процес формування навчально-термінологічної лексики лексики молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення (І рівень) на логопедичних заняттях.

Завдання дослідження: діти із загальним недорозвиненням мовлення (І рівень) в процесі навчання відчують значні труднощі в оволодінні навчально-термінологічної лексикою, в зв'язку з чим у цих дітей страждає якість оволодіння навчальними знаннями, вміннями та навичками. Ефективність корекційного навчання дітей з системними порушеннями мовлення (СПМ) буде істотно підвищуватися за умови реалізації спеціальної освітньої моделі оптимізації процесу формування навчально-термінологічної лексики під час логопедичних занять, що включає:

- науково-обґрунтовані методи діагностики стану всього словника і навчально-термінологічної лексики зокрема;
- теоретико-методологічне обґрунтування процесу формування навчально-термінологічної лексики;
- принципи, методи, прийоми та зміст педагогічного процесу формування навчально-термінологічної лексики, включеного в цілісну систему корекційного впливу при СПМ, а також педагогічні умови, що забезпечують оптимізацію даного процесу.

Для реалізації поставленої мети необхідне вирішення ряду завдань:

- проаналізувати дані загальної і спеціальної літератури з проблеми розвитку лексичного боку мовлення у дітей в умовах онто- і дизонтогенезу;
- теоретично обґрунтувати і провести експериментальне дослідження сформованості навчально-термінологічної лексики, різнобічно обробити результати і сформулювати висновки значущі для розробки методичних аспектів;
- виявити типологію характерних помилок, і визначити рівень сформованості навчально-термінологічної лексики з різних дисциплін; розробити, апробувати, впровадити і визначити ефективність запропонованої моделі оптимізації процесу формування навчально-термінологічної лексики молодших школярів із СПМ;
- визначити педагогічні умови, що оптимізують процес формування навчально-термінологічної лексики дітей із СПМ;

Теоретико-методологічну основу дослідження складають наукові уявлення:

- про закономірності засвоєння мови і мовлення, в єдності з різними сторонами психічного розвитку і пізнавальної активності дитини в умовах онто- і-дизонтогенетичного розвитку (Б.Г. Ананьєв, Т.С. Виготський, П.Я. Гальперін, А.Г. Зикеев, А.Р. Лурія, Л.П. Федоренко та ін.);

- про взаємозв'язок різних рівнів мовленнєвої системи: лексичного, словотвірного, граматичного, фонетико-фонематичного (Н.Гвоздев, С.Н. Цейтлін, Д.Н.Шмелев і ін.);

- про багатоаспектність процесу формування лексичної системи, що виявляється в розвитку структури значення слова, організації семантичних полів, у формуванні парадигматичних і синтагматичних зв'язків лексику і ін. (В.В. Виноградов, Л.А. Новиков, А. І. Смирницький та ін.)

- про системність і послідовність у навчанні школярів (Ю.К. Бабанський, В.П. Беспалько, Л.Я. Зоріна, В.М. Кларін та ін.);

- про структуру і прояви системного недорозвинення мовлення (Н.С. Жукова, Р.І. Лалаева, Р.Е. Левіна, Л.Ф.; Спірова, Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркін, С.Н. Шаховська , А.В. Ястребова та ін.).

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз лінгвістичної, психолінгвістичної; психологічної, педагогічної та методичної літератури;

- емпіричні методи (спостереження, бесіда, аналіз шкільної документації, діагностичний і формуючий експерименти, узагальнення власного досвіду педагогічної роботи);

- біографічний метод (вивчення анамнестичних даних);

- інтерпретаційний метод: вивчення продуктів навчальної і мовленнєвої діяльності учнів;

- математико-статистичний і якісний аналізи отриманих результатів. При статистичній обробці даних використовувалися прийоми кореляційного аналізу на основі програми SPSS 10.0.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження здійснювалося на базі Теробовлянського навчально-реабілітаційного центру.

В експерименті брали участь молодші школярі (30 осіб) із загальним недорозвиненням мови (І рівень). Для достовірності та порівняння результатів дослідження в експеримент була залучена група учнів початкових класів загальноосвітньої школи з типовим розвитком (30 осіб).

Наукова новизна дослідження: розроблена діагностична програма вивчення сформованості навчально-термінологічної лексики молодших школярів із СПМ, спрямована на вивчення ступеня розуміння і можливостей семантичної інтерпретації і вживання навчально-термінологічної лексики молодшими школярами із СПМ;

- на основі виявлених труднощів в розумінні і вживанні навчально-термінологічної лексики учнями з СПМ виділені три ступеня сформованості навчально-термінологічної лексики у дітей даної групи (низька, середня і висока);

- встановлено, що недостатність засвоєння навчально-термінологічної лексики учнями з порушеннями мовлення обумовлена відповідною структурою їх мовного порушення;

- визначена безпосередня кореляція засвоєння навчально-термінологічної лексики з різних навчальних дисциплін: українська мова, математика, ознайомлення з навколишнім світом (в тому числі - на уроках розвитку мовлення); виявлення труднощів, що обумовлені відповідною структурою мовленнєвих порушень, а також когнітивною незрілістю учнів з СПМ.

Теоретична значимість дослідження:

- уточнені і розширені сформовані наукові уявлення про стан лексичної системи у школярів із СПМ. Виявлено та охарактеризовано особливості оволодіння навчально-термінологічної лексикою молодшими школярами з мовленнєвими порушеннями: утруднене розуміння значень навчально-термінологічних одиниць, їх помилкова семантична інтерпретація; обмежене використання в рамках висловлювання; запропоновано поняття «навчально-термінологічна» лексика і сформульовано його визначення; теоретично-обґрунтовано необхідність розробки шляхів оптимізації процесу формування навчально-термінологічної лексики у молодших школярів із СПМ;

- запропонована і апробована, модель оптимізації процесу формування навчально-термінологічної лексики в учнів початкових класів з СПМ на логопедичних заняттях (способи і критерії оцінки володіння навчально-термінологічною лексикою, мета і завдання, принципи і методи роботи, етапи

формування навчально-термінологічної лексики в процесі логопедичних занять, прийоми і способи здійснення корекційного впливу, аналіз результатів);

- визначено педагогічні умови функціонування моделі оптимізації процесу формування навчально-термінологічної лексики у досліджуваного контингенту дітей.

Практична значимість дослідження: запропоновано діагностичну програму, що дозволяє виявити труднощі засвоєння навчально-термінологічної лексики з урахуванням вікових особливостей дітей з СПМ. В учнів початкових класів з порушеннями мовлення визначено типи помилок, що дозволяє планувати адекватно зміст логопедичної роботи. Реалізація запропонованої моделі оптимізації формування навчально-термінологічної лексики у молодших школярів з СПМ покращує перспективи подолання ЗНМ в цілому і недоліків володіння навчально-термінологічної лексикою зокрема, і надає можливість використовувати запропоновану систему методичних прийомів в практиці не тільки логопедів, а й вчителів-предметників в спеціальних і загальноосвітніх школах, навчально-реабілітаційних центрах, а також вихователів груп продовженого дня.

Достовірність, і обґрунтованість результатів дослідження забезпечені вихідними методологічними позиціями; аналізом психолінгвістичних, лінгвістичних і педагогічних концепцій з даної проблеми, адекватних об'єкту, предмету і завданням; поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих результатів з використанням сучасних методів статистичної обробки даних; реалізацією матеріалів дослідження в системі корекційно-логопедичної роботи .

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалася у формі публікацій; матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри логопедії та спеціальних методик; на міжнародній науковій конференції молодих вчених «Актуальні проблеми сучасної 'корекційної педагогіки та спеціальної' психології» (м. Кам'янець-Подільський, 2020р.)

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей організації лексики дітей із загальним недорозвиненням мовлення є одним з актуальних напрямків корекційної роботи з дітьми зазначеної категорії, так як відкриває можливості комплексного підходу до формування та вдосконалення семантичного компонента і лексичної системи. Дослідження сформованості навчально-термінологічної лексики молодших школярів з ЗНМ (III рівень) має важливе значення для оптимізації логопедичної роботи з даною категорією дітей. Актуальною проблемою є розробка методики по оптимізації процесів формування навчально-термінологічної лексики в учнів з ЗНМ (III рівень).

При вирішенні проблеми формування спеціального словника у молодших школярів з порушеннями мови враховувалося наступне: особливості розвитку вищих психічних функцій в онтогенезі; нерозривний зв'язок мовлення з усіма психічними процесами; облік характеру пізнавальної діяльності учнів з вадами мовлення; сучасні уявлення про семантичну структуру слова.

Такий підхід дозволив визначити зміст програми експериментального дослідження, спрямованого на виявлення можливостей учнів розуміти навчально-термінологічну лексику; інтерпретувати значення навчально-термінологічних одиниць; впізнавати їх відповідно до визначень; вживати спеціальний словник в рамках висловлювання; розуміти інструкції, до складу яких входить лексика, що позначає дії, яка використовується в навчальному процесі; підбирати антоніми до пропонованих навчально-термінологічним одиницям.

Використання розроблених методів вивчення активного і пасивного навчально-термінологічного словника у молодших школярів з порушеннями мовлення надало можливість визначити стан навчально-термінологічної лексики.

1. Поряд з відомою своєрідністю розвитку мовлення у школярів, що мають ЗНМ (III рівень), труднощами сприйняття мовної інформації, особливостями когнітивного розвитку результати експериментального дослідження дозволили виявити низький рівень оволодіння навчально-термінологічної лексикою в учнів з вадами мовлення:

2. Відставання в оволодінні навчально-термінологічної лексики учнів із загальним недорозвиненням мови носить поліморфний характер, тобто: утруднене і розуміння, і семантична інтерпретація, і використання спеціального словника:

3. У молодших школярів з вадами мовлення виявлено ряд типових якісних помилок при оперуванні навчально-термінологічної лексикою в процесі шкільного навчання: помилки, обумовлені фонетичним схожістю слів; асоціативно-ситуативні заміни; заміни за функціями (призначенням); заміни частина-ціле (загального поняття - поелементне) і ін. Кореляційний аналіз показав, що у дітей з ЗНМ виявлені помилки при виконанні завдань, спрямованих на визначення ступеня оволодіння навчально-термінологічними одиницями, носять стійкий характер і є невід'ємним компонентом в структурі мовного дефекту.

4. Труднощі, що виникають у школярів з ЗНМ при засвоєнні навчально-термінологічної лексики, стосувалися різних освітніх областей. Аналіз по кореляційному фактору показав, що розбіжностей між даними з різних дисциплін практично немає, тобто завдання, включають навчально-термінологічну лексику за всіма трьома навчальних дисциплін, в рівній мірі були складні для дітей з ЗНМ.

Неоднорідний характер засвоєння навчально-термінологічного матеріалу спостерігався у всіх дітей експериментальної групи незалежно від віку, тобто проблеми оволодіння та використання в практичній діяльності навчально-термінологічної лексики спостерігалися в 1, 2 і 3 класах.

5. Кореляційний аналіз даних, отриманих в ході експерименту, дозволив виділити три ступеня сформованості навчально-термінологічної лексики.

I ступінь (низька). Показники виконання експериментальних завдань учнями 1-3 класів з ЗНМ (III рівень) демонстрували незнання більшості найменувань, що представляють собою область навчально-термінологічної лексики; труднощі у вживанні навчально-термінологічних одиниць у мовленні, що виявляються в помилкових відповідях, або відмови виконувати завдання. Деформація і звуження семантичних полів, що включають дані найменування, призводять до стабільно низьких показників декодування понятійного центру навчально-термінологічних одиниць і відповідно застосування їх не тільки в ситуації завдання, але і в різній навчальній діяльності.

II ступінь (середня). У дітей спостерігалася нерівномірність успішності виконання завдань, проводилася спрямованість їх реакцій для виконання завдань, ініційовану логопедом.

Школярі змішували і замінювали навчально-термінологічні одиниці, допускали помилки граматичного оформлення висловлювань. У відповідях зазначалося спотворене зміст дефініцій, фрагментарне відображення характеристик найменувань, більшість відповідей дітей носили шаблонний характер. В ряду виражених труднощів відзначені складності осмислення змісту мовного матеріалу, недостатня організованість семантичних полів

навчально-термінологічних одиниць, уповільнена динаміка в засвоєнні семантичної основи найменувань.

III ступінь (успішна). Учні, які мають III ступінь сформованості навчально-термінологічної лексики, продемонстрували досить стабільну продуктивність, самостійність при виконанні завдань. Школярами були сформульовані досить повні визначення навчально-термінологічних одиниць при використанні, необхідного мовного інструментарію відповідно до семантичеськім- фокусом навчально-термінологічного найменування, правилами граматики. Допущені дітьми незначні помилки носили нестійкий характер, частіше виявлялися в окремих неточності, які не спотворюють семантичеськую сторону одиниці спеціального словника.

У більшій частині учнів початкових класів, що мали мовні порушення, зафіксована II (середня) - ступінь сформованості навчально-термінологічної лексики, що свідчило про недостатній розвиток досліджуваного розділу лексики навчально-термінологічеськой¹ спрямованості у даної категорії дітей.

Експериментальніє- дані про стан навчально-термінологічної; лексики у молодших школярів з мовними порушеннями визначили основні напрямки- корекційно-логопедичного, впливу, що оптимізують процес оволодіння навчально-термінологічної лексикою.

При складанні методики з формування навчально-термінологічної лексики в учнів з знм (III рівень) враховувалися: теорія оптимізації навчально-виховного процесу, основні уявлення про походження і структуру мови і мови, про механізм даного мовного порушення, про психічні, вікових особливостей дітей з вадами мовлення.

Формування навчально-термінологічної лексики в процесі логопедичних занять є взаємопов'язані компоненти - етапи, що доповнюють основну корекційну роботу з учнями, які мають порушення мовлення, і можуть використовуватися поряд з традиційними при навчанні школярів з нормальним і порушеним речевим розвитком. Умовно ми.виделілі 4 етапи роботи по формуванню навчально-термінологічної лексики: створення уявлень про учебнотермінологічеськіх одиницях; формування понятійної основи навчально-

термінологічних одиниць; закріплення навчально-термінологічних понять; усвідомлене використання навчально-термінологічної лексики.

Корекційно-логопедическое вплив здійснювалося диференційовано з урахуванням ступеня сформованості навчально-термінологічної лексики і виявлених особливостей спеціального словника. Крім того, враховувалися особистісні особливості школярів: рівень мотивації, емоційний стан, когнітивний розвиток.

Аналіз результатів експериментального навчання підтвердив продуктивність і ефективність розробленої програми, спрямованої на оптимізацію процесу формування навчально-термінологічної лексики у молодших школярів з ЗНМ (ІІІ рівень).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипова Ж.В. Формирование словаря у детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. // Ребенок. Раннее выявление отклонений в развитии речи и их преодоление / Под ред. Ю.Ф. Гаркуши. М., Воронеж, 2003. - С. 200-216.
2. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М., 1974. - 367 с.
3. Апресян Ю.Д. Современные методы изучения значений и некоторые проблемы структурной лингвистики // Проблемы структурной лингвистики: Сб. науч. трудов. -М., 1963.
4. Аспекты семантических исследований А.А. Уфимцева, Е.С. Кубрякова, Н.Д. Арутюнова и др. / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова, А.А. Уфимцева. М., 1980. - 356 с.
5. Ахманова О.С. и др. Основы компонентного анализа.-М.,1969.С.69-98.

6. Ахманова О.С. Общее языкознание / Под ред. доц. Ю.С. Степанова. — М., 1964.-79 с.
7. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., 1966. - 608 с.
8. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. М., 1989. - 560 с.
9. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса (методический аспект). -М.: Просвещение, 1982. 192 с.
10. Бабина Г.В., Сафонкина Н.Ю. Изучение слоговой структуры слова у детей с речевыми нарушениями // Логопедия: методические традиции и новаторство / Под ред. С.Н. Шаховской, Т.В. Волосовец. — М.; Воронеж, 2003. С. 57-67.
11. Барлас Л.Г., Инфантова Г.Г., Сейфулин М.Г., Сенина Н.А. Русский язык. Введение в науку о языке. Лексикология. Этимология. Фразеология. Лексикография: Учебник. / Под ред. Г.Г. Инфантовой. — М., 2003.-256 с.
12. Белянин В.П. Психолингвистика: Учебник. М, 2003. - 232 с.
13. Бершадский М.Е. Понимание как педагогическая категория. (Мониторинг когнитивной сферы: понимает ли ученик то, что изучает?). М., 2004. - 176 с.
21. Блинова О.И. Термин и его мотивированность // Терминология и культура речи: Сб. статей. М., 1981. С. 28-31.
22. Блумфильд Л. Язык / Пер. с англ. М., 1968. - 607 с.
23. Большой энциклопедический словарь. Языкознание. / Гл. ред. В.Н. Ярцева. -М., 2000. С. 508-509.
24. Бондарева Л.Ю. Обучение грамоте дошкольников и младших школьников. Упражнения на каждый день. Ярославль, 2008. - 288 с.
25. Брудный А.А. К проблеме семантических состояний // Сознание и действительность. — Фрунзе, 1964.
26. Брудный А.А. Пути и методы экспериментальных семантических исследований // Теория речевой деятельности. — М., 1968.
27. Будагов Р.А. Введение в науку о языке. М., 2003. - 543 с.

28. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика: Учеб. пособие для вузов по спец. «Русский язык и литература», «Прикладная математика». М., 1990. - 175 с.
29. Васильева Т.В. Формирование лексики у младших школьников с ринолалией: Дис. .канд. пед. наук. Екатеринбург, 1998. - 192 с.
30. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших • школьников // Дефектология. 2001. №2. С. 89-96.
31. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слов // Вопросы языкознания. 1953. № 5. С.140-161.
32. Виноградов В.В. Основные типы лексического значения // Избранные труды. Лексикология и лексикография. М., 1977. С. 162-189.
33. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). — М., 1986.-639 с.
34. Винокур Г.О. Заметки по русскому словообразованию // Избранные работы по русскому языку. М., 1959. - 451с.
35. Визель Т.Г. Язык как высшая психическая функция (ВПФ) человека // XI Всероссийский симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации: «Язык, сознание, культура, этнос: теория и прагматика». М., 1994. С. 174-176.
36. Войшвилло Е.К. Понятие как форма мышления: Логико-гносеологический анализ. М., 1989. - 238 с.
37. Войшвилло Е.К. Понятие. М., 1967. - 286 с.
38. Володина М.Н. Когнитивно-информационная природа термина и терминологическая номинация: Дис. .д-ра. филол. наук.- М., 1998. — 334 с.
39. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психологические исследования. - М., 1996.-416 с.
40. Выявление и преодоление речевых нарушений в дошкольном возрасте: Метод, пособие / Сост. И.Ю. Кондратенко. М., 2005. - 224 с.
41. Гальперин И.Р. Информативность единиц языка. М., 1974. - 175 с.
42. Гальперин П.Я. Основные результаты исследований по проблеме формирования умственных действий и понятий. М., 1965. - 49 с.

43. Гарипова Н.Д., Семантика производных слов с транспозиционным значением: Учеб. пособие. — Уфа, 1983. —45 с.
44. Гвишиани Н.Б. Семантика термина в свете когнитивной теории // Проблемы функциональной семантики: Межвуз. сб. науч. трудов. • Калининград, 1993. С. 41-50.
45. Герд А.С. Еще раз о значении термина // Лингвистические аспекты терминологии. — Воронеж, 1980. С. 3-9.
46. Глухов В.П. Основы психолингвистики: Учеб. пособие для студ. педвузов. М., 2005. — 351с.
47. Глухов В.П. Особенности формирования связной речи дошкольников с общим речевым недоразвитием. М., 2001. - 194 с.
48. Головин Б.Н. О типах терминосистем и основаниях их различия. М., 1981.
49. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах: Учеб. пособие для филол. спец. вузов. М., 1987. — 104 с.
50. Горелов И.Н., Седов К.Ф. Основы психолингвистики: Учеб. пособие. - М., 2001.-304 с.г
51. Громова О.Е. Формирование начального детского лексикона в условиях направленного; коррекционно-развивающего обучения: Дис. канд. пед. наук. — М., 2003. -234 с.
52. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. М., 2004. -288 с.58^
- Даниленко В^Пг Русская терминология: — М!, 1977. — 248ес; ,
53. Даниленко В .П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания.- М., 1977. С.21-22.
54. Дианова Г.А. Термин и понятие: проблемы эволюции (к основам исторического терминоведения). М., 2000. - 184 с.
55. Дмитриева Л.И. Комплексная психолого-педагогическая технология формирования словаря у учащихся младших классов специальных (коррекционных) школ VIII вида. — Красноярск, 2002. 140 с.
56. Ежкова В.Г. Методические аспекты освоения логических конструкций языка школьной математики: Дис. . канд. пед. наук. М., 1999.- 166 с.

57. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной* речи учащихся начальных классов: Книга для логопедов. М., 1991. - 224 с.
58. Ефименкова Л.Н., Мисаренко Г.Г. Организация и методы коррекционной работы логопеда на школьном логопункте: Пособие для логопеда. М., 1991. — 239 с.
59. Жинкин Н.И. Механизмы речи. М., 1958. - 369 с.
60. Жирмунский В.М. О границах слова // Морфологическая структура слова в языках различных типов. М., 1963. С. 6-33.
61. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление- ОНР у дошкольников. М., 1990. - 3204с.
62. Залевская А. А. Слово в лексиконе человека: Психолингвистические исследования. Воронеж; 1990: — 204 с.
63. Запорожец А.В. Научная концепция исследований НИИ дошкольного воспитания АПН СССР // Психолог в детском саду. 2000. №2-3«. С. 10'
64. Земцова М.И. Учителю о детях с нарушениями зрения. М', 1973. -159 с.
65. Зикеев А.Г. Работа над лексикой в начальных классах специальных(коррекционных) школ: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М., 2002. - 176 с.
66. Ибрагимова Р.Э. Лингводидактические и психолингвистические основы семантизации и активизации лексикона младших школьников-методом ассоциативного поля: Дис. .канд. пед. наук. Уфа, 1999. -169 с.
67. Ившина Л.А. Специфика формирования' речи на уроках географии // Современные подходы к коррекционно-образовательному процессу в школе для детей с тяжелыми нарушениями речи/ Сост. и- науч. редактор О.Е. Грибова М., 2003. - С. 72-90.
68. Казаков В.Г., Кондратьева. Л.Л. Психология: Учебник для индустр.-пед. техникумов. М., 1989. - 383 с.
69. Карнап Р. Значение и необходимость. Исследование по семантике и модальной логике / Пер. с англ. М., 1959. - 376 с.

70. Кацнельсон С.Д. Содержание слова, значение и обозначение / Под общ. ред. В.М. Жирмунского, М.М. Гухман, С.Д. Кацнельсона. Изд. 2-е, стереотипное. — М., 2004. - 112 с.
71. Кеменова А.В., Кузьмина А.А. Методические указания к преподаванию русского языка в I классе. М., 1955. — 123 с.
72. Комаров К.В. Методика обучения русскому языку в школе для детей с тяжелыми нарушениями речи. — М., 1982. 160 с.
73. Комлев Н.Г. Компоненты содержательной структуры слова. М., 1969.- 192 с.
74. Кондратенко И.Ю. Формирование эмоциональной, лексики у детей с общим недоразвитием речи старшего дошкольного возраста: Автореф. дис. . канд. пед. наук. М., 2003. - 23 с.
75. Кондратенко И.Ю. Формирование эмоциональной лексики у дошкольников с общим недоразвитием речи: Монография»" — СПб., 2006. 240 с.
76. Коррекционно-развивающая направленность обучения и воспитания детей с нарушениями речи: Межвуз. сб. науч. трудов. М., 1987. - 172 с.
77. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. М., 2008. - 208 с.
78. Кубрякова Е.С., Александрова О.В. О контурах новой парадигмы знания в лингвистике // Структура и семантика художественного текста: Доклады VII Междунар. конференции. М., 1999. С. 186-197.
79. Кузнецова А.И. Понятие семантической системы языка и методы ее исследования. — М., 1963. — 57 с.
80. Курошина Е.Е. Формирование лексической системности у детей с общим недоразвитием речи // Логопедия: методические традиции иноваторство / Под ред. С.Н. Шаховской, Т.В. Волосовец. — М; Воронеж, 2003. С. 148-152.
81. Кутина Л.Л. Термин в филологических словарях (к антитезе: энциклопедическое — филологическое) // Проблематика определений терминов в словарях разных типов. — JL, 1976. С. 19 30.

82. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Пер. с англ. — М., 1978.-543 с.
83. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя): — СПб., 1999.-160 с.
84. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Формирование лексики и грамматического строя у дошкольников с общим недоразвитием речи. -СПб., 2001.-224 с. I
85. Лебедева ПД. Коррекционная логопедическая работа со школьниками с задержкой психического развития: Пособие для учителей и логопедов. СПб., 2004. - 176 с. : .
86. Левина Р.Е., Никашина Н.А. Характеристика общего недоразвития речи у детей // Основы теории и практики логопедии.- М., 1968. С.67-84.
87. Левковская К.А. Теория слова, принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала. М., 1962". — 296 с.
88. Лейчик В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура. М., 2007.- 256 с.
89. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. М., 2005. - 288 с.
90. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. М., 1969. - 307 с.
91. Леонтьев!А.А. Язык, речь, речевая деятельность. М., 1969. - 214 с.
92. Лифанова Т.М. Рабочая тетрадь по географии материков и океанов. Государства Евразии (для уч-ся 9 кл. спец. (корр.) образоват. учреждений VIII вида). М., 2006. - 168 с.
93. Лифанова Т.М. Рабочая тетрадь по1 физической географии России. Учебное пособие для уч-ся* 7 кл. спец. (корр.) образоват. учреждений VIII вида. М., 2002. — 112с.
94. Логопедия г методические традиции и новаторство / Под ред. С.Н. Шаховской, Т.В: Волосовец. — М.; Воронеж, 2003. — 336 с.
95. Лукин М.Ф. Морфология современного русского языка. М., 1973.-232 с.

96. Лурия А.Р. Язык и сознание / Под ред. Е.Д. Хомской. Ростов н/Д., 1998.-416 с.
97. Лыткина О.И. Словообразовательные парадигмы произвольных антонимов в разных частях речи в современном русском языке: Дис. .канд. филол. наук. -М., 2001. -251 с.
98. Львов М.Р. Методика развития речи младших, школьников. — 3-е изд., перераб. и доп. Тула; М., 2003. - 238 с.
99. Малхасьян О.О. Оптимизация процесса обучения обществознанию глухих и слабослышащих старшеклассников: Автореф. дис. . канд. пед. наук. М., 2007. - 23 с.
100. Маркова А.К. Периодизация речевого развития // .Вопросы психологии. 1973. №6. С.96-104.109. ' Методика / Под ред. А.А. Леонтьева. М., 1988. - 180 с.
101. Методические рекомендации по использованию диагностического комплекса «Исследование особенностей развития познавательной сферы детей дошкольного и младшего школьного возраста» / Авт.-сост. Семаго Н.Я.; Семаго М.М. М., 2000. - 32 с.
102. Митрохина Е.М. Лексическая работа на уроках географии // Современные подходы к коррекционно-образовательному процессу в школе для детей с тяжелыми нарушениями речи / Сост. и науч. редактор О.Е. Грибова-М.; 2003. С.67-71.
103. Морковкин В.В. Основы теории учебной лексикографии: Дис. .д-ра филол. наук в форме науч. доклада. М., 1990. - 72 с.
104. Моторина И.В. Формирование лексической системности в речевом развитии младших школьников: (На материале экологического образования): Дис. .канд. пед. наук. — Рязань, 2001. — 225 с.
105. Недостатки речи у учащихся начальных классов массовой школы/ Под ред. Р.Е. Левиной. — М., 1965. — 169 с.
106. Немов Р.С. Психология: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 1. Общие основы психологии. — 2-е изд., дополн. -М., 1995.-576 с.

107. Никашина Н.А. Логопедическая помощь учащимся с речевым недоразвитием // Недостатки- речи у учащихся начальных классов массовой школы. -М., 1965. С.8-32.
108. Никашина Н.А. Недостатки лексико-грамматического строя' у детей с ОНР // Тезисы докладов IV научной сессии по вопросам дефектологии. М., 1962. С. 164-166.
109. Никитин М.В. Лексическое значение в слове и словосочетании: Спецкурс по общей и англ. лексикологии. — Владимир, 1974. 222 с.
110. Новиков Л.А. Лексикология // Современный русский! язык./ Под ред. В.А. Белошапковой. 3-е изд. - М., 1999. С. 190-286.
111. Новиков Л.А. Семантика русского языка: Учеб. пособие для филол. спец. ун-тов. М., 1982. — 272 с.
112. Ожегов С.И. Словарь русского языка. — Изд. 6-е, стереотип. М., 1964. -900 с.
113. Орлова Ю.В. Индивидуально-дифференцированный подход к учащимся при формировании лексических понятий: Дис. .канд. пед. наук. Казань, 2001. - 246 с.
114. Основы теории речевой деятельности / Отв. ред. А.А. Леонтьев — М., 1974.-368 с.
115. Павлова Н.В. Формирование функционально-семантической стороны качественной лексики младших школьников с нарушением интеллекта: Дис. . канд. пед. наук. — М., 2002. — 210 с.
116. Парамонова Л.Г., Лалаева Р.И. Особенности вербальных ассоциаций у детей с ОНР // Выявление и коррекция нервно-психических и речевых расстройств у детей. — Л., 1985. С. 54-59.
117. Педагогика: Учеб. пособие для студ. пед. институтов / Под ред. Ю.К. Бабанского, В.А. Сластенина, А.А. Сорокина и др. М., 1988. -479 с.
118. Педагогическая психология / Под ред. Н.В. Клюевой. М., 2003. - 400 с.
119. Пешковский А.М. Избранные труды. М., 1959. С.80-85.
120. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. — М., 1994. — 526 с.

121. Пономарева Е.А. Понятийный аппарат учебных предметов как фактор развития теоретического мышления старшеклассников: Дис. .канд. пед. наук. — М., 1999.-181 с.
122. Попова З.Д., Стернин И.А. Лексическая система, языка (внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы изучения). -Воронеж, 1984. 148 с.
123. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников. Учеб.-метод. пособие / Под общ. ред. Т.В. Волосовец. М., 2002. - 256 с.
124. Принципы и методы семантических исследований: Сб. статей / Отв. ред. В.Н. Ярцева. М., 1976. - 379 с.
125. Прогноз в речевой деятельности / Отв. ред. А.П. Василевич, П.Ф. Андрукович, Е.Н. Герганов. М., 1974. - 239 с.
126. Программы общеобразовательных учреждений, начальные классы (1-4) одиннадцатилетней школы. М., 1994. - 256 с.
127. Программы школы для детей с тяжелыми нарушениями речи (I отделение). М., 1982.
128. Психолингвистические исследования значения слова и понимания текста: Межвуз. тематический сб. науч. трудов / Отв. ред. А.А. Залевская. - Калинин, 1988. 165 с.
129. Рамзаева М.Г., Львов М-Р. Методика обучения русскому языку учащихся начальных классов. — М., 1979. 177 с.
130. Ребенок. Раннее выявление отклонений в развитии речи и их преодоление / Под ред. Ю.Ф. Гаркуши. 2-е изд., испр. — М.; Воронеж, 2003.- 288 с.
131. Реформатский А.А. Введение в языкознание. М., 1998. - 536 с.
132. Рогожкина Т.М. Развитие значения, полисемантического слова: Автореф. дис. .канд. филол. наук. Саратов, 1985.
133. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. Современный русский язык. 6-е изд. - М., 20041. - 448 с.
134. Романова В:Ю. Преемственность и перспективность изучения лексики в начальными средней школе: Дис. .канд. пед. наук. М., 1997.- 199 с.

135. Русский язык. Введение в науку о языке. Лексикология. Этимология. Фразеология. Лексикография: Учебник/ Л.Г. Барлас, Г.Г. Инфантова, М.Г. Сейфулин, Н.А. Сенина/ Под ред. Г.Г. Инфантовой. -М., 2003.- 256 с.
136. Свиридюк Т.П. О готовности детей с нарушениями зрения к школьному обучению // Обучение и воспитание дошкольников с нарушениями зрения. -М., 1978. С. 82-89.
137. Серебрякова Н.В. Ориентировка на семантическую структуру слова у детей дошкольного возраста со стертой формой дизартрии, осложненной элементами ОНР // Совершенствование методов диагностики и преодоление нарушений речи. — Л., 1989.
138. Слесарева И.П. Проблемы; описания и преподавания русской лексики. -М., 1980. 182 с.
139. Словарь современного русского литературного языка. — М., 1950-1965.
140. Смирницкий А.И. К вопросу о слове (проблема тождества слова) // Труды Института языкознания. М., 1954. ТIV.
141. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. — М., 1977.-340 с.
142. Солнцева Л.И. Тифлопсихология детства. — М., 2002. 250 с:
143. Сохин Ф.А. Психолого-педагогические основы, развития речи дошкольников. М.; Воронеж, 2002. — 224 с.
144. Спирова Л.Ф. Особенности речевого развития учащихся, с тяжелыми нарушениями речи (I-IV классы).- 2-е изд. — М., 2004.- 200 с.
145. Спирова Л.Ф., Шуйфер Р.И. Вопросы, методики обучения русскому языку детей с нарушениями речи. М., 1962. -127 с.
146. Супрун А.Е. Лекции по теории речевой, деятельности. Пособие для студ. фил. фак-тов вузов. Мн, 1996. — 287 с.
147. Татаринов В.А. История-отечественного терминоведения: Очерк и хрестоматия. М., 1994. - 408 с.

148. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики < номинативных единиц / Отв. ред. А.А. Уфимцева. М., 1986. - 141 с.
149. Теория речевой деятельности (Проблемы психолингвистики)/. Отв. ред. А.А. Леонтьев. М., 1968. - 272 с.
150. Термин и слово: Межвуз. сб. / Отв. ред. Б.Н. Головин. Горький, 1979.- 191 с.
151. Термины в научной и учебной литературе: Межвуз. сб. / Отв; ред. В.Н. Немченко. Горький, 1989. - 123 с.
152. Туманова Т.В. Нарушения1 процессов словообразования в устной и письменной речи (у младших школьников с общим недоразвитием речи).-М., 2005.- 144 с.
153. Туманова Т.В. Особенности формирования словообразовательных операций у дошкольников с общим недоразвитием речи: Автореф. дис. .канд. пед. наук. -М., 1997. 19 с.
154. Уфимцева А.А. Лексическое значение: принцип семиологического описания лексики /Отв. ред. Ю.С. Степанов. М., 1986.-239 с.
155. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. — М., 1968. -272 с.
156. Уфимцева Н.В. Опыт экспериментального исследования развития словесного значения // Психолингвистические проблемы семантики. -М., 1983. С.140-180.t
157. Ушакова Г.М. Словообразовательные гнезда существительных на - графия, -логия, -метрия в современном русском языке: Дис: .канд. филол. наук. Чебоксары, 1996. - 230 с.
158. Ушакова Т.Н. Речь ребенка: Проблемы и, решения // Труды Института психологии РАН: М., 2008. - 352 с.
159. Фалько С.Н. Основы правового воспитания учащихся. старших классов школ для детей с тяжелыми нарушениями речи: Дис., канд. пед наук. - М., 2003. 176 с.
160. Федоренко Л.П., Фомичева-Г.А., Лотарев В.К. Методика развития речи детей дошкольного возраста. — М., 1977. 240 с.

161. Федюченко Л.Г. Терминологическое поле в когнитивной структуре учебного научного текста: Автореф. дис. . канд. филол. наук. Тюмень, 2004. - 22 с.
162. Филичева Т.Б., Туманова Т.В. Детакс общим недоразвитием речи. Учебно-методическое пособие. — М., 1999. — 80 с.
163. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада: В 2 ч. -М., 1993.- 103 с.
164. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: Практическое пособие. — М., 2004. 224 с.
165. Фомина М.И. Лексика современного русского языка: Учеб. пособие для вузов по спец. «Журналистика» / Под ред. чл.- корр. АПН проф. Н.М. Шанского. М., 1973.-152 с.
166. Фомина М.И. Современный русский язык: Лексикология: Учебник для студ. Вузов. 4-е изд., испр. — М., 2001. - 414 с.
167. Фуреева Е.П., Шипилова Е.В., Филиппова О.В. Нарушения речи у школьников: коррекционно-педагогическая работа при общем недоразвитии речи в массовой школе. Ростов н/Д., 2006. - 208 с.
168. Хватцев М.Е. Недостатки речи у детей. М., 1948. - 128 с.
169. Цветкова Л.С. Нейропсихологическая реабилитация больных. Речь и интеллектуальная деятельность: Учеб. пособие. М.; Воронеж, 2004.-424 с.
170. Цейтлин С.Н. Язык и ребенок. Лингвистика детской речи. Некоторые размышления. — М., 2000. — 240 с.
171. Чудинова И.С. Глаголы эмоционального состояния и отношения в словарном запасе учащихся 4-6 кл.: Особенности детской речи и пути ее развития. М., 1983.
172. Чурилова И.Г. Особенности лексического запаса учащихся с ОНР начальных классов общеобразовательной школы // Актуальные вопросы теории и практики коррекционной логопедии: Межвуз. сб. науч. трудов. М., 1997. С. 93-98.

173. Шахнарович А.М. Детская речь в зеркале психолингвистики. — М., 1999.-165 с.
174. Шахнарович А.М., Юрьева Н.М. Психолингвистический анализ семантики и грамматики (на материале онтогенеза речи). М., 1990. — 168 с.
175. Шаховская С.Н. Развитие словаря в системе работы при общем недоразвитии речи // Психолингвистика и современная логопедия. — М., 1997. С.240-250.
176. Шашкина Г.Р., Зернова Л.П., Зимина И.А. Логопедическая работа с дошкольниками: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. -М., 2003.-240 с.
177. Шелов С. Д. Опыт построения терминологической теории: значение и определение терминов: Автореф. дис. . д-ра филол. наук. -М., 1995.-35 с.
178. Шмелев Д.Н. Проблема семантического анализа лексики (на материале русского языка). М.,1973. - 280 с.
179. Шмелев Д.Н. Современный русский язык. Лексика. Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. «Русский язык и литература». -М., 1977.-335 с.
180. Шулекина Ю.А. Выявление и коррекция нарушений смыслового восприятия речевого высказывания у младших школьников с общим недоразвитием речи: Автореф. дис. .канд. пед. наук. -М., 2008. 27 с.
181. Щерба Л.В. Избранные труды по языкознанию и фонетике / Отв. ред. доц. М.И. Матусевич. Т.1. Л., 1958. - 182 с.
182. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе. - М., 1947.-175 с.
183. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Л., 1974. - 428 с.
184. Экспериментальные методы в психолингвистике. М., 1987. — 195 с.
185. Ястребова А.А., Бессонова Т.П. Как помочь детям с недостатками речевого развития.- М., 1999; 84 с.,
186. Ястребова А.В. Коррекция нарушений речи; у учащихся общеобразовательных школ: Книга для учителя-логопеда.- М., 1984. —159 с. '

■ ...': " ... •

187. Ястребова А.В. Преодоление общего недоразвития Сречш у учащихся начальных классов общеобразовательной школы;. М., 2000. -120 с. . у
188. Foss D.J., Hakes D.T. Psycholinguistics: an introduction to the psychology of language. -New York, 1979.
189. Kess J.F. Psycholinguistics. Introductory Perspectives. New York, 1976.
190. Kintsch W. Memory and cognition. Colorado, 1977.
191. Psycholinguistics: A survey of theory and research problems / Ed. by Chi E. Osgood, Th.A. Sebeok. Bloomington, 1954.
192. Shelov S.D. Terms, Termness. and Term Definitions (Seven Steps towards Terminological Theory Russian terminology science (1992—2002). — Vienna: Termnet Publisher, 2004. P: 79 -110.
193. Ullmann S; The Principles of Semantics (a linguistic approach to meaning). 2-d ed. - Glasgow, 1959. P. 24-42.
194. Donahue George T., Sol Nichtern Teaching the troubled child. First free press paperback edition. New York, 1968. - 198 p.